

เขาพระสุเมรุ จากสมุดภาพไตรภูมิ

สมุดภาพไตรภูมิ

ไตรภูมิหมายถึงภูมิทั้ง ๓ ที่สัตว์โลกทั้งหลายจะต้องเวียนว่ายตายเกิดตามหลักไตรลักษณ์ของพระพุทธศาสนา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คราบใดที่ยังไม่บรรลุนิพพาน สมุดภาพไตรภูมิจึงมักเริ่มต้นด้วยภูมิแห่งโลกุตตรธรรมของพระอริยบุคคล ซึ่งลำดับขั้นสูงสุดของโลกุตตรธรรม อันเป็นธรรมที่เหนือโลกคือนิพพาน จากนั้นจึงอธิบายถึง “ไตรภูมิ” อันเป็นภูมิของสัตว์โลกที่ยังไม่บรรลุนิพพานเรียงตามลำดับจากสูงสุดไปหาต่ำสุดคือ อรูปภูมิ รูปภูมิ และกามภูมิ ผู้ที่จะไปเกิดในแต่ละภูมิเป็นไปตามผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนได้กระทำไว้ การอธิบายที่ตั้ง ตลอดจนความเป็นอยู่ในภูมิต่างๆ เป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับจักรวาลวิทยา ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเข้ามาสู่สังคมไทยพร้อมกับพระพุทธศาสนา

๑. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง
 ๒. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง
 ๓. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง
 ๔. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง
 ๕. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง
 ๖. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง
 ๗. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง
 ๘. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง
 ๙. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง
 ๑๐. เมืองมณฑลนครราชสีมา ในปีใดจะมีกบฏขึ้นบ้าง

๑ มีหินงอกหินย้อยเป็นถ้ำไปทั่วตำบลแก่งหิน : ไปทาง
 ทางขวามือของทางขึ้นเขานี้ มีถ้ำก้นน้ำตื้นอยู่ริมลำน้ำ
 ห้วยน้ำทิพย์แม่น้ำยมสาขาที่ (๒) ทางซ้ายของถ้ำนี้มีถ้ำ
 นกยูงขนาดใหญ่อยู่ริมลำน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำยม
 ทางขวาของถ้ำนี้มีถ้ำ ๓

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

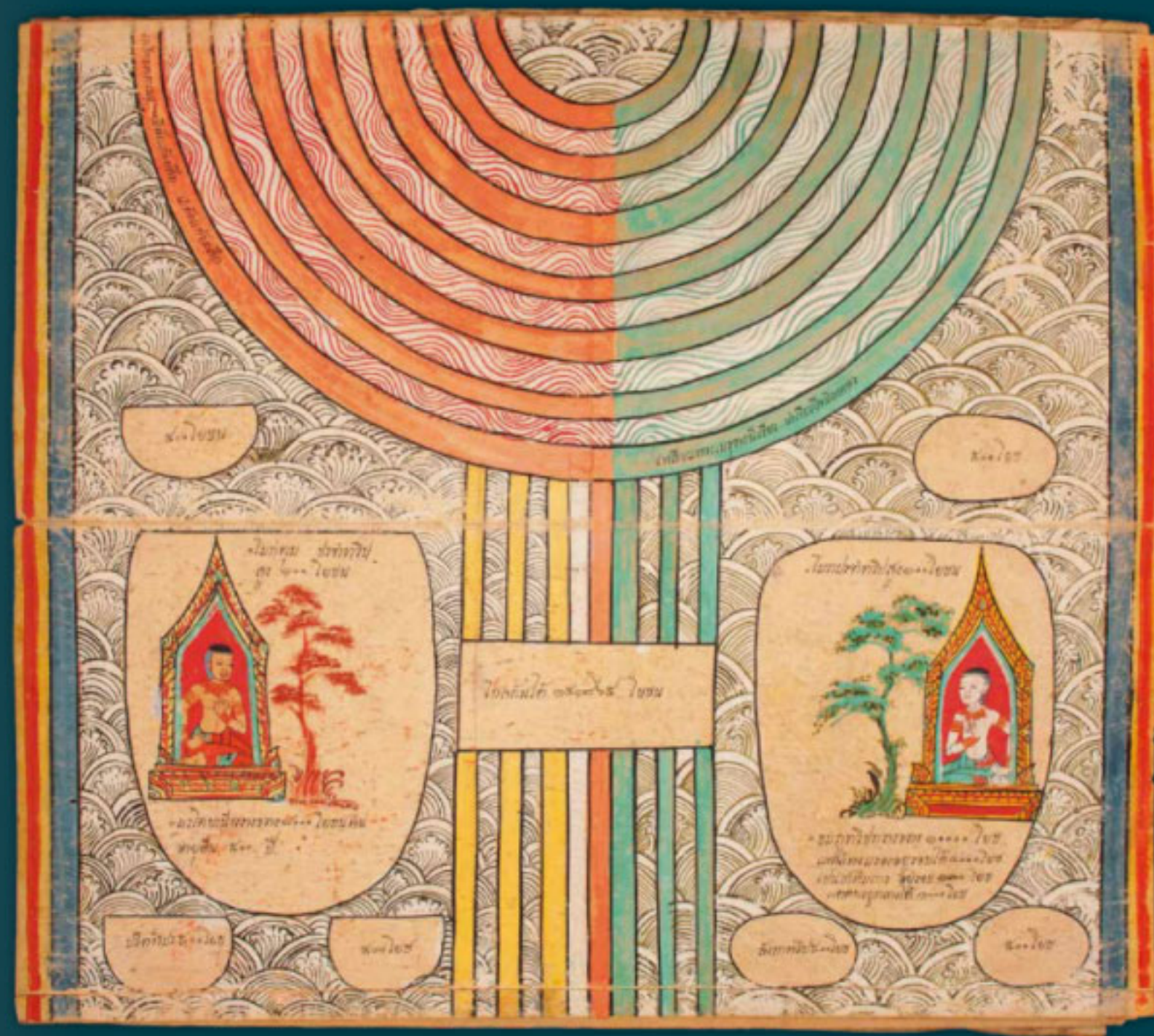
[illegible][illegible]

พุทธเจดีย์ประติมากรรมบนพรหมโลก จากสมุดภาพไตรภูมิ

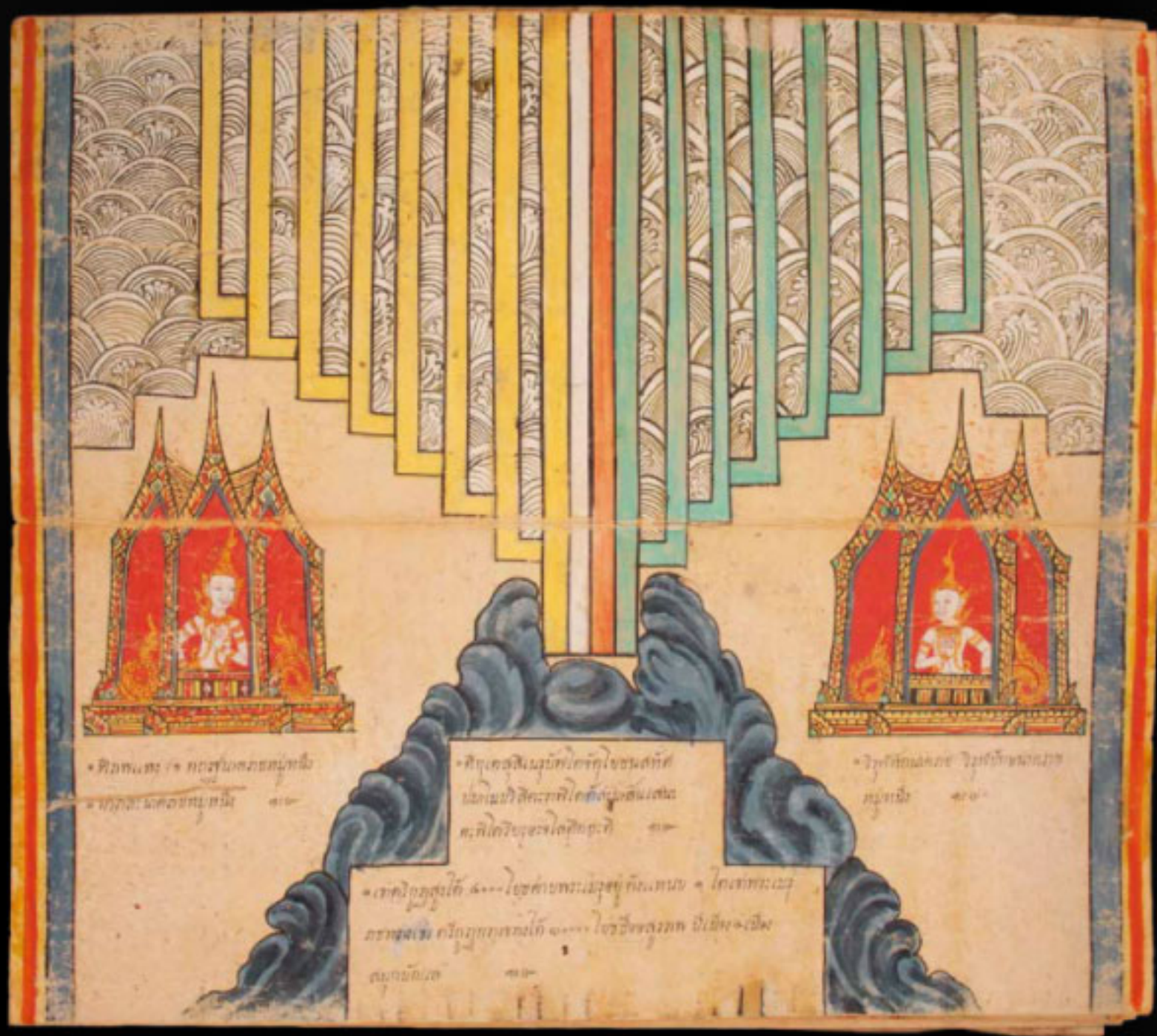

พระอริยบุคคลทั้ง ๘ เหล่า จากสมุดภาพไตรภูมิ

คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจักรวาลวิทยามีอยู่หลายเรื่อง เช่น โลกสัมภูฐาน โลกูปปัตติ โลกที่ปกสาร และจักรวาลทิปปี เป็นต้น คัมภีร์ดังกล่าวแต่งเป็นภาษาบาลี ส่วนคัมภีร์ไตรภูมิที่เรียบเรียงเป็นภาษาไทยเล่มแรกคือ เตภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท กษัตริย์นักปราชญ์แห่งราชวงศ์พระร่วง ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของราชอาณาจักรสยาม

อมรโคยานทวีปและชมพูทวีป จากสมุดภาพไตรภูมิ

นาคพิภพ มีท้าวพรหม และท้าววิรูปักษ์เป็นประธาน

กำเนิดสายน้ำจากปากสัตว์ทั้ง ๔ คือ ราชสีห์ โค ม้า และช้าง จากสมุดภาพไตรภูมิ

พระอาทิตย์พระจันทร์ จากสมุดภาพไตรภูมิ

เดฎมิภคณาหรือไตรภูมิพระร่วงนี้น่าจะเป็นองค์ความรู้ด้านจักรวาลวิทยาของพุทธศาสนิกชนไทยสืบมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาก็มีคัมภีร์ไตรภูมิเกิดขึ้นด้วย ดังปรากฏหลักฐานสมุดไทยเรื่องไตรภูมิ พระมหาไธย ซึ่งเมื่อพิจารณาจากรูปแบบตัวอักษรและอักขรวิธีแล้ว สันนิษฐานว่าสมุดไทยดังกล่าวเขียนขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พุทธศักราช ๒๑๙๙ - ๒๒๓๑) ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เนื้อหาในไตรภูมิสมัยอยุธยาฉบับนี้ มีรายละเอียดที่แตกต่างจากไตรภูมิพระร่วงหลายประเด็น เช่น กำเนิดโลก มีการนำความเชื่อทางคติพราหมณ์มาปะปนไว้ด้วย ทำให้เนื้อหาของไตรภูมิทางพระพุทธศาสนามีความลักลั่นคลาดเคลื่อน

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) เป็นแม่กองตรวจสอบชำระคัมภีร์ไตรภูมิ สำเร็จเป็นไตรภูมิที่มีเนื้อหาละเอียดลออพิสดารที่สุดคือ ไตรโลกยวินิจจยภคณา หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไตรภูมิโลกวินิจฉัย ซึ่งเนื้อหาในไตรภูมิฉบับนี้ใกล้เคียงกับเดฎมิภคณาของสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ทั้งประกอบด้วยการอ้างอิงที่มาจากคัมภีร์ต่างๆ โดยละเอียด

ความหมายของไตรภูมิ

เดฎมิภคณา แปลว่า เรื่องราวของภูมิทั้ง ๓ อันเป็นที่เกิดของสัตว์โลก ซึ่งได้แก่ อรูปภูมิ ๔ รูปภูมิ ๑๖ และกามภูมิ ๑๑ รวมเป็น ๓๑ ภูมิย่อย ดังนี้

อรูปภูมิ ๔ คือภูมิของพรหมที่ไม่มีรูป ไม่มีตัวตน ดำรงอยู่เฉพาะสภาวะจิต ในสมุดภาพจิตรกรรมมักเขียนเป็นรูปเปลวไฟประดิษฐานอยู่ท่ามกลางวิมาน ได้แก่

๑. อากาสนัญญายตนพรหม
๒. วิญญานัญญายตนพรหม
๓. อาภิกขัญญายตนพรหม
๔. เนวสัญญานาสัญญายตนพรหม

เทวดาและดวงดาวบนพเคราะห์ จากสมุดภาพไตรภูมิ

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

[illegible]

สุทธาวาสภพธรรม จากสมุคภาพไตรภูมิ

[illegible]

โสมพรหม จากสมุดภาพไตรภูมิ

โศภนพรหม จากสมุดภาพไตรภูมิ

รูปภูมิ ๑๖ เป็นภูมิของพรหมที่มีรูปหรือมีตัวตน มีสภาพจิตดำรงอยู่ในฌานชั้นต่างๆ ไม่ข้องแวะกับเบญจกามคุณ ปราศจากรัก โลภ โกรธ หลง เรียกว่าโศภนพรหม ได้แก่

ปฐมฌานภูมิ	{	๑. ปาริสัชชาพรหม หรือพรหมปาริสุทธิ ผู้ปฏิบัติในพรหมชั้นนี้คือบุคคลที่บรรลุปฐมฌานชั้นสามัญ เป็นบริวารของท้าวมหาพรหม
๒. ปโรหิตาพรหม ผู้ปฏิบัติบรรลุปฐมฌานชั้นกลาง เป็นปโรหิตของท้าวมหาพรหม
๓. มหาพรหม ผู้ปฏิบัติบรรลุปฐมฌานชั้นประณีต เป็นประธานของพรหมชั้นปฐมฌานภูมิ
ทุติยฌานภูมิ	{	๔. ปริตตภาพรหม ผู้ปฏิบัติคือบุคคลที่บรรลุทุติยฌานชั้นสามัญ มีรัศมีสว่างโดยรอบ
๕. อัปปมาณาภาพรหม ผู้ปฏิบัติบรรลุทุติยฌานชั้นกลาง มีรัศมีรุ่งเรืองประมาณมิได้
๖. อาภัสสราพรหม ผู้ปฏิบัติบรรลุทุติยฌานชั้นประณีต เป็นประธานของพรหมชั้นทุติยฌานภูมิ
คตยฌานภูมิ	{	๗. ปริตตสุภาพรหม ผู้ปฏิบัติบรรลุคตยฌานชั้นสามัญ
๘. อัปปมาณสุภาพรหม ผู้ปฏิบัติบรรลุคตยฌานชั้นกลาง
๙. สุกกิมหกาพรหม ผู้ปฏิบัติบรรลุคตยฌานชั้นประณีต เป็นประธานของพรหมชั้นคตยฌานภูมิ
จตุตถฌานภูมิ	{	๑๐. เวทปัลลาพรหม ผู้ปฏิบัติบรรลุจตุตถฌานขั้นต้นและขั้นกลาง
๑๑. อสัณฺณูสัคคาพรหม ผู้ปฏิบัติบรรลุจตุตถฌานขั้นสูงสุด มีสภาวะนั่งอยู่ในอิริยาบถเดียว เรียกว่า พรหมลูกฟัก
สุทธาวาสภูมิ	{	๑๒. อวิหาสุทธาวาสพรหม ภูมิของพระอริยบุคคลที่เป็นพระอนาคามี เจริญในศรัทธา (สัทธินทรีย์)
๑๓. อคัปปาสุทธาวาสพรหม ภูมิของพระอริยบุคคลที่เป็นพระอนาคามี เจริญในวิริยะ (วิริยอินทรีย์)
๑๔. สุทิสสาสุทธาวาสพรหม ภูมิของพระอริยบุคคลที่เป็นพระอนาคามี เจริญในสติ (สตินทรีย์)
๑๕. สุทิสสิสุทธาวาสพรหม ภูมิของพระอริยบุคคลที่เป็นพระอนาคามี เจริญในสมาธิ (สมาธินทรีย์)
๑๖. อภินิภูสุทธาวาสพรหม ภูมิของพระอริยบุคคลผู้เป็นพระอนาคามี เจริญในปัญญา (ปัญญินทรีย์)

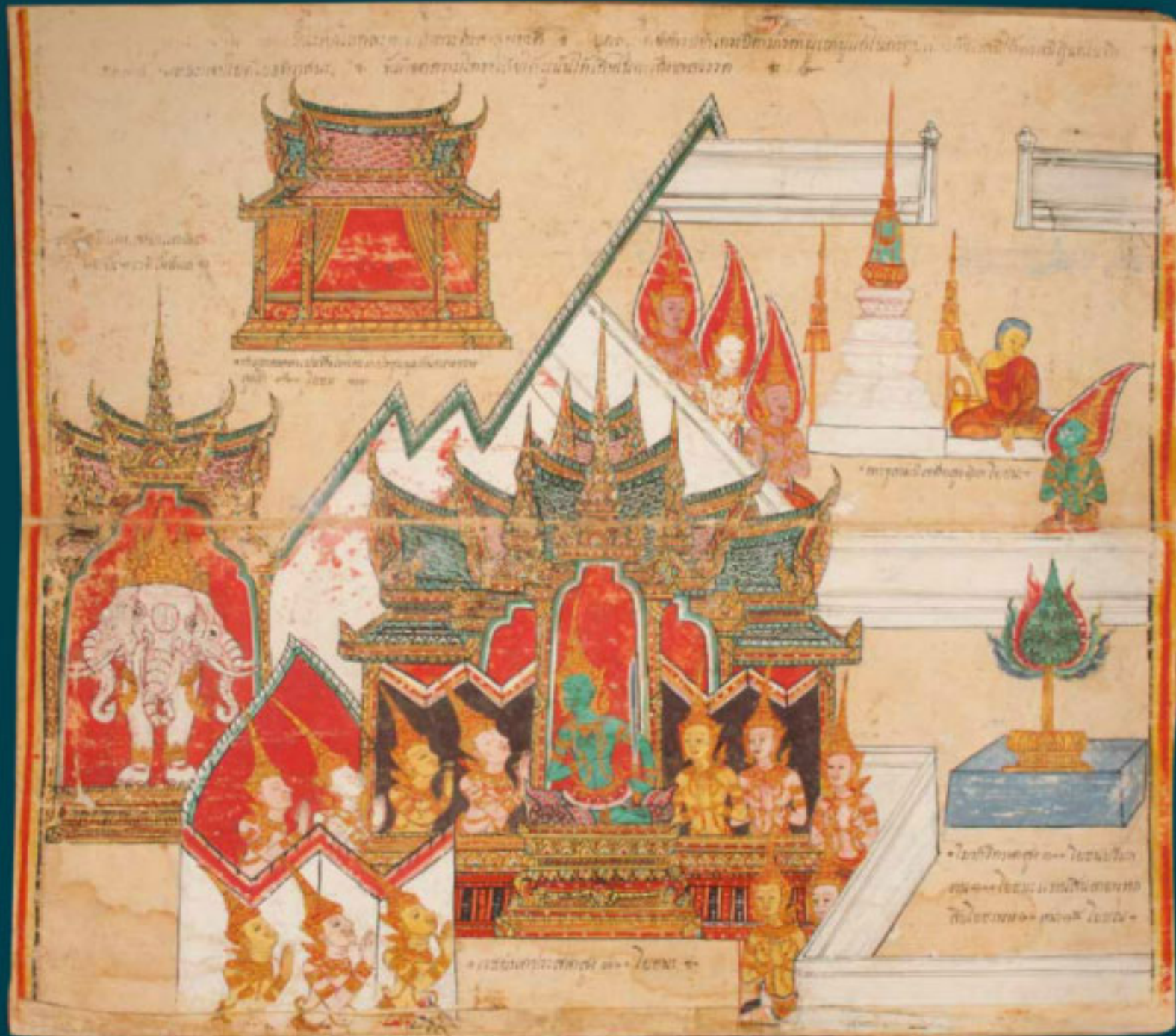
กามภูมิ ๑๑ เป็นภูมิของสัตว์โลกที่ยังข้องแวะอยู่ในเบญจกามคุณ ๕ ประการ คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส
ใน ๑๑ ภูมีย่อยนี้แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ "สุคติภูมิ" (ภูมิที่ไปดี) และ "ทุคติภูมิ" หรือ "อบายภูมิ ๔" (ภูมิที่ไปเลว) ดังนี้

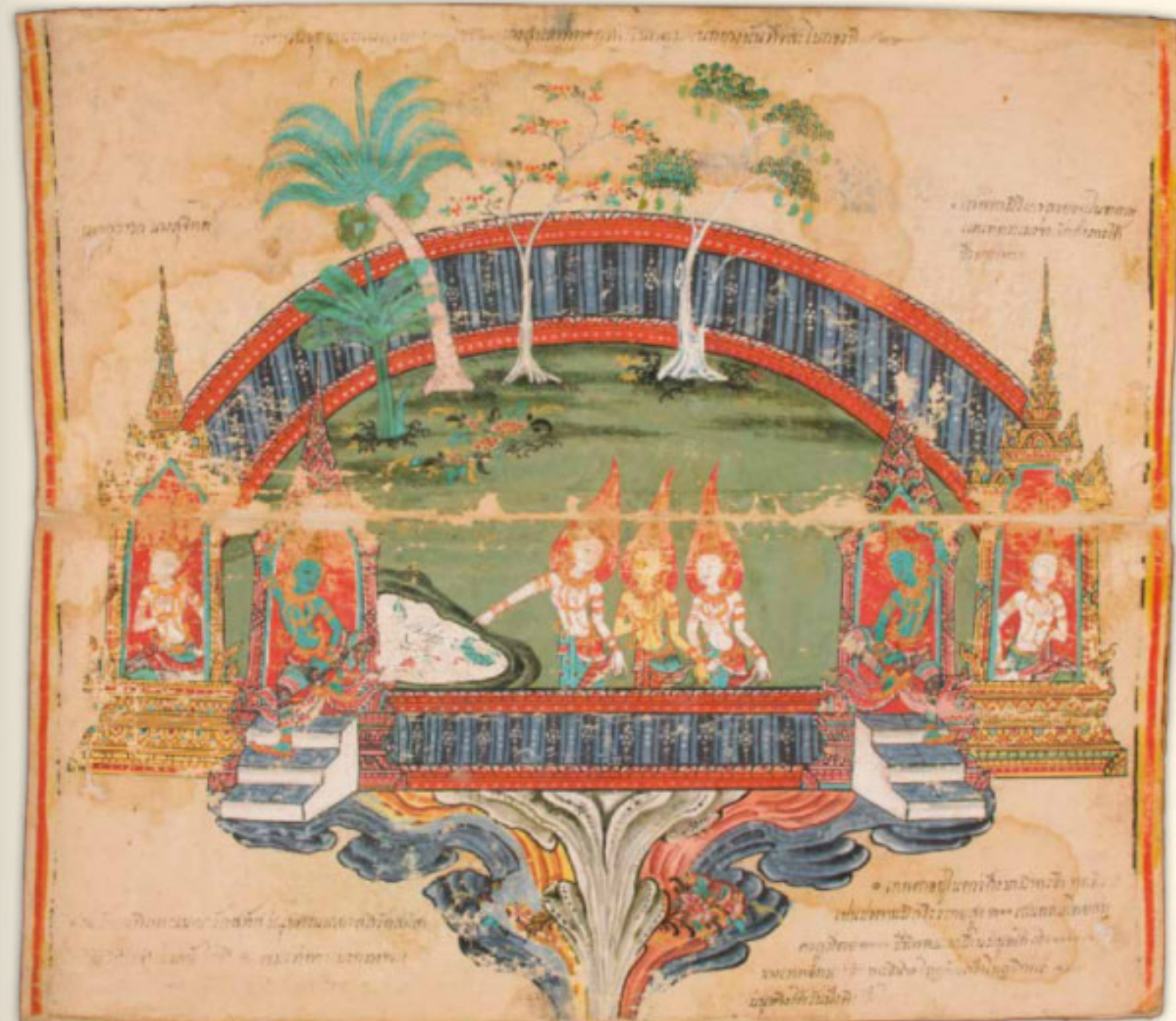
สวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตดี มีอายุ ๓๒๑๖๐๐๐๐๐๐ ปี

สวรรค์ชั้นนิมมานรดี มีอายุ ๒๓๐๔๐๐๐๐๐๐๐ ปี

พระอินทร์ประทับแวงอันครีมาน บณสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประกอบด้วยสุธรรมเทวสภา พระเจดีย์จุฬามณี ช้างเอราวัณ และต้นปาริชาติ

พระอินทร์และชายาประทับในสวน

สุดติภูมิ ๗ (ภูมิมนุษย์และสวรรค์ ๖ ชั้น)

๑. มนุสสภูมิ	ภูมิของมนุษย์
๒. จาตุมหาราชิกา	เทวภูมิชั้นที่ ๑
๓. ดาวดึงส์	เทวภูมิชั้นที่ ๒
๔. ยามา	เทวภูมิชั้นที่ ๓
๕. ตูลิต	เทวภูมิชั้นที่ ๔
๖. นิมมานรดี	เทวภูมิชั้นที่ ๕
๗. พรหมมีตวสวัตดี	เทวภูมิชั้นที่ ๖

เทวภูมิทั้ง ๖ ชั้นเรียกว่า กามาวจรภูมิ หรือ จกามาพจร

ทุกติภูมิ หรือ อบายภูมิ ๔

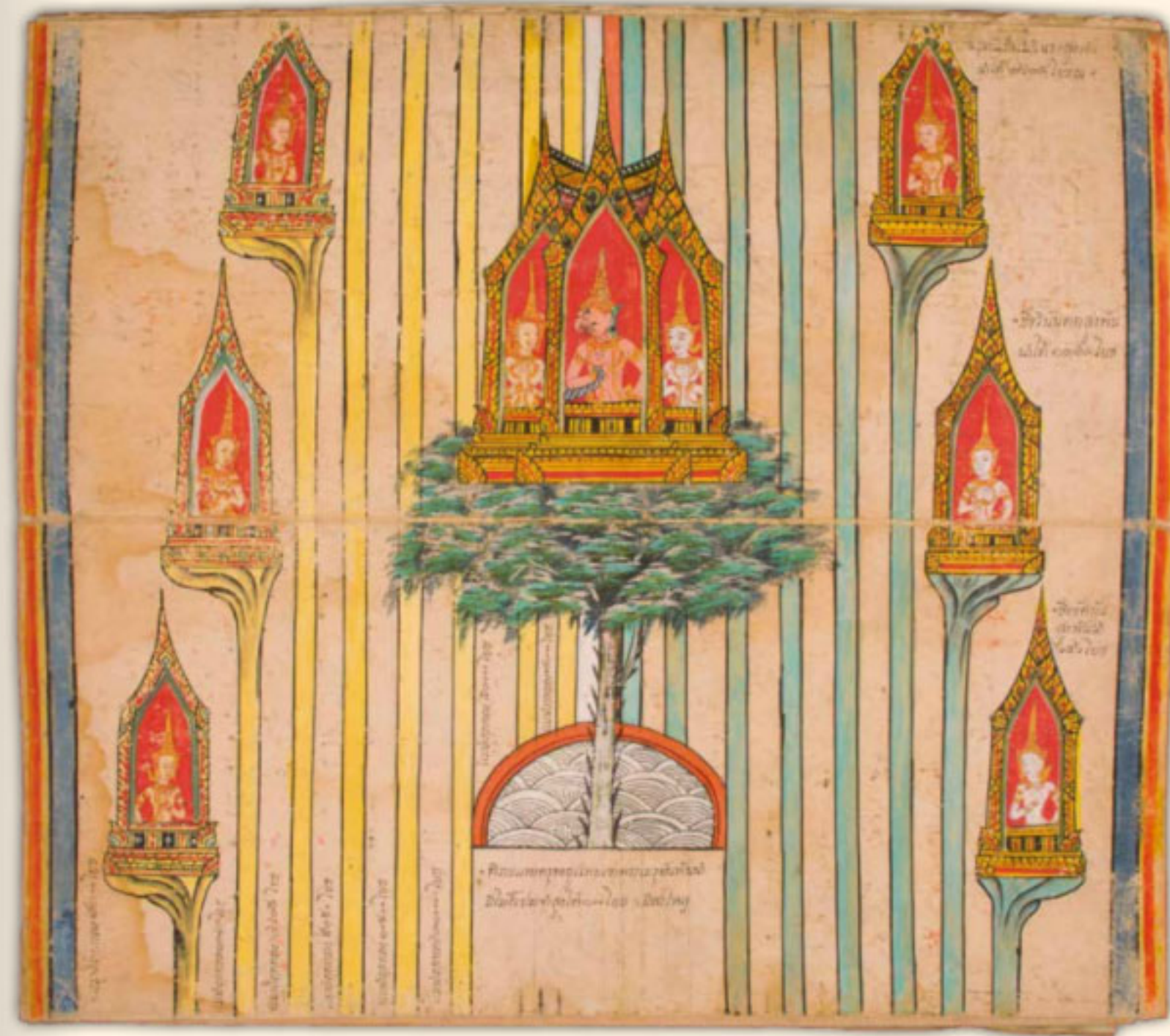
๘. นรกภูมิ	ภูมิของสัตว์นรก ประกอบด้วยนรกใหญ่ ๘ ชุม และนรกว่า ๑๖ ชุม
๙. เปตภูมิ	ภูมิของเปรต
๑๐. อสุรกายภูมิ	ภูมิของอสุรกาย ยักษ์ และปิศาจ
๑๑. ตีรจณานภูมิ	ภูมิของสัตว์ชนิดต่างๆ

• ลมของน้ำได้ ๕.... ใบสนได้ลมนี้ลงไปเป็นซากของเปลือกไม้สนที่ในดิน

[illegible]

ອສຸກກາຍພູມີ

นิทานทศกัณฐ์เหมือนสิมพลีทณูฯ หรือไม่?

๑ ขบถจนในไฟไหม้ แลห่มเสืยซึ่งทนแหว่งฟ่น
 ผุเป็นเป็นกรินจาเป่าจนหัก พักเพราจน

๑ ขบถเป็นขบถทุกทิศ แลเสืยซึ่งทนแหว่ง
 นึกซอจนทนทนทนทนทนทนทนทนทนทน
 เกล็ดในทบไปในทุกทิศ